

DOI 10.4467/12332135KRA.25.013.22811

Aktywność naukowa oraz popularyzacyjna Archiwum Nauki PAN i PAU w drugiej połowie 2024 r. oraz w pierwszej połowie 2025 r.

Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w drugiej połowie 2024 r. oraz w pierwszej połowie 2025 r. nie tylko kontynuowało przedsięwzięcia rozpoczęte w roku poprzednim, prezentowane już na łamach „Krakowskiego Rocznika Archiwalnego”¹, ale i podjęło wiele nowych wyzwań. Z przyczyn oczywistych tekst ukazuje zaledwie wycinek tych działań. Na szczególną uwagę we wskazanym okresie sprawozdawczym zasługują inicjatywy naukowe, takie jak zrealizowane projekty opracowania spuścizn czy konferencje międzynarodowe. Niesłabnącą popularnością cieszą się wystawy i pokazy, dzięki którym grono naszych odbiorców stale się powiększa. Warto również podkreślić współpracę instytucji z zagranicznymi uczonymi oraz ośrodkami badawczymi, która wciąż przynosi nowe rezultaty.

W 2024 r. w Archiwum Nauki zakończono projekt pt. „Opracowanie archiwalne spuścizn uczonych: Bronisława Piłsudskiego (1866–1918) i Heleny Anny Wereszyckiej (1907–1995)”, dofinansowany przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych w ramach konkursu na realizację zadania publicznego „Wspieranie działań archiwalnych 2024”. Beneficjentem projektu była Polska Akademia Umiejętności, właściciel wspomnianych materiałów wchodzących w skład niepaństwowego zasobu archiwalnego, a przechowywanych właśnie w Archiwum Nauki. Opracowanie dokumentów H. Wereszyckiej – wieloletniej redaktorki *Polskiego słownika biograficznego* – splotło się w 2025 r. z 30. rocznicą jej śmierci oraz 90. rocznicą opublikowania pierwszego zeszytu tego wielotomowego dzieła. Bogata korespondencja znajdująca się w zespole stanowi cenny przyczynek do badania dziejów nauki polskiej po 1945 r. Z kolei szczątkowa spuścizna B. Piłsudskiego to prawdziwa gratka dla specjalistów z różnych dziedzin, dzięki m.in. zachowanym egzemplarzom wydawanego w Harbinie czasopisma „Tygodnik Polski”.

Warto dodać, że wraz z PAU prowadzony jest sukcesywnie projekt opracowania spuścizny Wacława Felczaka (1916–1993), historyka, znawcy tematyki węgierskiej, kuriera i emisariusza Rządu RP na uchodźstwie. W 2024 r. uporządkowano jego materiały biograficzne oraz rodzinne pozwalające na odtworzenie biegu życia tej nietuzinkowej postaci. Działania dofinansowała Fundacja im. Wacława Felczaka (Wacław Felczak Alapítvány) z siedzibą w Budapeszcie.

Instytucja od lat organizuje bądź współorganizuje szereg posiedzeń poświęconych zagadnieniom archiwalnym oraz historycznym. Wielu zainteresowanych przyciągnęła

¹ Zob. Paulina Krzywda, *Działania popularyzacyjne Archiwum Nauki PAN i PAU w 2023 r. oraz w pierwszej połowie 2024 r.*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2024, t. 30, s. 288–295, DOI: 10.4467/12332135KRA.24.018.20794.

międzynarodowa konferencja naukowa, przedsięwzięta wspólnie z Instytutem Historii UJ pt. „Między ideą wolności Uniwersytetu a nowymi realiami. Uczelnie wyższe wobec wyzwań nowoczesnego świata w Polsce i Europie w latach 1918–1939” (18–19 listopada 2024 r.). Pracownicy Archiwum Nauki przygotowali specjalny dwujęzyczny (polsko-angielski) pokaz archiwaliów z własnego zasobu, korespondujący z tematem przewodnim obrad. Wśród uczestników spotkania znaleźli się goście m.in. z Polski, Czech oraz Łotwy.

Unikatowe materiały, zabezpieczone w archiwach osobistych uczonych, stanowią fundament prowadzonej współpracy zagranicznej. W 2024 r. rozpoczęto rozmowy z Centrum Studiów Azerbejdżańskich Wydziału Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego oraz Katedrą Turkologii Instytutu Orientalistyki UJ w sprawie organizacji wydarzenia, którego centralną postacią byłby Mohammed Sadyk Bej (1865–1944) – profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Specjalistyczny pokaz źródeł w dniu 23 października, poprowadzony dla badaczy z Narodowej Akademii Nauk Azerbejdżanu, Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Języków Obcych oraz Bakijskiego Uniwersytetu Państwowego, stanowił okazję do poczynienia pierwszych uzgodnień. W rezultacie tych ustaleń w Oddziale PAN w Krakowie odbyło się międzynarodowe sympozjum naukowe, któremu towarzyszył wernisaż wystawy „Sadyk Bej (1865–1944). W służbie dwóch narodów” (29 maja 2025 r.).

Kolejny kierunek współpracy wyznacza spuścizna Władysława Kotwicza (1872–1944). Wchodzące w jej skład archiwalia stały się tematem przewodnim trzech spotkań. W pierwszym z nich uczestniczyła delegacja Mongolskiej Akademii Nauk oraz Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, która zapoznała się m.in. z wybranymi materiałami z wyprawy uczonego w 1912 r. do Mongolii (12 grudnia 2024 r.). Trzy miesiące później instytucję odwiedził dziennikarz Jargalsaikhan Dambadarjaa, pracujący nad filmem dokumentalnym poświęconym dziejom związków Polski z Mongolią na przestrzeni minionych stuleci (8 marca 2025 r.). Z kolei wizyta JE Ambasador Mongolii w Polsce Oyundari Navaan-Yundengiin oraz Konsul Honorowej Mongolii w Krakowie Tsakhiur Urtnasan w dniu 8 maja dotyczyła wspólnych planów, które zostaną uskutecznione w niedalekiej przyszłości. Jej pokłosiem był udział dyrektora Archiwum Nauki dr. Adama Korczyńskiego w uroczystym spotkaniu w Warszawie z okazji 75-lecia nawiązania relacji dyplomatycznych między oboma krajami (6 czerwca 2025 r.).

Nie sposób nie wspomnieć o tym, że od ponad 20 lat współpracujemy z Instytutem Masaryka i Archiwum Akademii Nauk Republiki Czeskiej (Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky). Przedstawiciele obydwu stron prowadzili kwerendy oraz wymieniali się doświadczeniami archiwalnymi w ramach kolejnego projektu pt. „Divided and connected by mountain ridges. Exchange of inspiration and knowledge on the line of Prague and Krakow”.

Zainteresowaniem cieszyły się przygotowane ekspozycje. Znakomite fotografie zabytków XIX-wiecznej Pragi i Wiednia zostały zaprezentowane podczas wernisażu wystawy „Z Fototeki Lanckorońskich... Josef Wlha, fotograf i dokumentalista Monarchii Austro-Węgierskiej”², zrealizowanej w ramach projektu „PAUart” (11 lipca 2024 r.). Była ona

² Zob. *Z Fototeki Lanckorońskich... Josef Wlha, fotograf i dokumentalista zabytków Monarchii Austro-Węgierskiej*, red. Adam Korczyński, Kraków 2024.

wydarzeniem gościnnym, towarzyszącym Festiwalowi Miesiąca Fotografii w Krakowie. Te wyjątkowe zdjęcia, wykonane techniką albuminową i kolodionową, przechowywane są na co dzień w Fototece Lanckorońskich PAU. Wysublimowany klimat, bystre oko i artyzm twórcy – to zaledwie kilka cech świadczących o ponadczasowości zbioru Karola Lanckorońskiego (1848–1933).

Dokumentacyjny charakter źródeł ikonograficznych uwypukliła też kolejna ekspozycja. „Wojciech Narębski na dalekiej północy...” – to tytuł wakacyjnej propozycji Archiwum Nauki w 2024 r., dostępnej w wersji cyfrowej dla wszystkich miłośników podróży³. Ten swoistego rodzaju skrócony reportaż z wyprawy uczonego na Spitsbergen w 1959 r. oparty został na jego listach do rodziny oraz fotografiach, tworząc w efekcie niezwykle opowieść.

Zupełnie odmienny charakter miała wystawa „Piwnica pod Baranami – archiwalia”, otwarta 2 października 2024 r., a złożona głównie z artefaktów z prywatnej kolekcji Hieronima Sieńskiego. Była to kolejna już próba nakreślenia bogatego dorobku i sylwetek artystów, związanych z tym kabaretem literackim. Wśród obiektów znalazły się np. zapisy nutowe utworów Andrzeja Żaryckiego, Zygmunta Koniecznego czy Piotra Walewskiego. Kolorytu i charakteru kompozycji dodały udostępnione plakaty oraz kostiumy sceniczne.

W pierwszej połowie 2025 r. przedsięwzięto kolejne wydarzenia, takie jak wspomniana już ekspozycja „Sadyk Bej (1865–1944). W służbie dwóch narodów”⁴, bazująca na fragmencie jego spuścizny wchodzącym w skład archiwum osobistego Mariana Lewickiego (1908–1955). Wykorzystano w niej także oryginały bądź kopie dokumentów ze zbiorów prywatnych oraz innych instytucji. Z kolei 26 czerwca w gmachu PAU miał miejsce wernisaż polsko-słowackiej wystawy „Tatry nas łączą” („Tatry nás spájajú”), współorganizowany przez Archiwum Nauki. Sama ekspozycja została przygotowana przez Oddział w Popradzie Archiwum Państwowego w Preszowie oraz PAN Archiwum w Warszawie na podstawie wyjątkowych kart pocztowych.

Archiwum Nauki wypożyczyło również obiekty na wystawy, które miały miejsce na zewnątrz, np. na „Krakowskie cyklotrony” – wykonaną przez Instytut Fizyki Jądrowej PAN, a prezentowaną w Bibliotece Jagiellońskiej (25 września – 26 października 2024 r.) oraz do Muzeum Krakowa na „Miasto zwierząt” z uroczystym otwarciem w dniu 29 maja 2025 r.

Istotną formę popularyzacji stanowią prezentacje archiwaliów. Przywoływane już w niniejszym tekście przykłady inicjatyw tego typu wyraźnie pokazują, że bardzo często stanowią one zaczątek większych projektów naukowych. Zasób instytucji wzbudza zainteresowanie nie tylko badaczy, dziennikarzy czy popularyzatorów nauki, ale także dyplomatów z różnych stron Europy i świata.

Warto tutaj przywołać anglojęzyczny pokaz towarzyszący uroczystemu spotkaniu prezesa Oddziału PAN w Krakowie prof. Karola Życzkowskiego z rezydującymi w mieście przedstawicielami korpusu konsularnego krajów takich jak: Austria, Chorwacja, Francja, Indie, Niemcy, USA, Węgry, Włochy (12 czerwca 2025 r.). Po krótkim przeglądzie mate-

³ „Wojciech Narębski na dalekiej północy...”, https://archiwumnauki.pan.pl/?page_id=6297 (odczyt: 1.10.2025).

⁴ Zob. *Sadyk Bej (1865–1944). W służbie dwóch narodów*, red. Adam Korczyński, Kraków 2025 (na jęz. angielski tłum. Michelle Atallah).

riałów, ze strony naszych gości padło wiele pytań oraz słów zachęty do współpracy, na którą jednostka pozostaje zawsze otwarta.

Institucję odwiedzają również pracownicy merytoryczni z zagranicznych bibliotek lub muzeów. Wizyty te stanowią okazję do wymiany doświadczeń oraz rozmów na temat ewentualnych pomysłów i zamierzeń. Przykładowo 20 września 2024 r. w murach archiwalnych pojawiła się Aurélie Lemoine z archiwum Muzeum Curie w Paryżu wraz z Ewelina Wajs-Baryłą oraz dr. inż. Piotrem Chrzastowskim, wnukiem Walerego Goetla (1889–1972). Zaprezentowano głównie dokumenty francuskojęzyczne bądź dotyczące Francji z zespołu akt PAU oraz spuścizn.

Osobną grupę stanowią pokazy dla władz nadrzędnych jednostki. W dniu 26 listopada 2024 r. Archiwum Nauki miało zaszczyt podjąć dyrektora Biura Organizacyjnego PAN Dorotę Rusinowską oraz prezesa Oddziału PAN w Krakowie prof. K. Życzkowskiego. Wyeksponowano archiwalia obrazujące różnorodność zasobu oraz szeroką działalność instytucji. Prelekcję dopełnił rekonesans woluminów Biblioteki Rozdolskiej Lanckorońskich.

W minionym czasie regularnie odbywały się zajęcia dla studentów różnych kierunków, w tym warsztaty tematyczne dla słuchaczy Instytutu Historii UJ, zrealizowane w ramach kursów: „Społeczeństwo i kultura nowoczesnej Europy Środkowo-Wschodniej w praktyce badawczej (metody i źródła)” (3 grudnia 2024 r.) oraz „Doświadczenia I i II wojny światowej. Interpretacje kulturowe” (15 kwietnia 2025 r.). Odrębną inicjatywą podkreślającą otwartość jednostki była lekcja dla uczniów niedosłyszących, mająca na celu przybliżenie specyfiki zawodu archiwisty i zapoznanie z jego podstawowymi aspektami (12 czerwca 2025 r.).

Od kilku lat do Archiwum Nauki kierowane są prośby o patronat honorowy. Objęto nim wystawę „Artystyczny dialog pokoleń”, poświęconą twórczości Romana Burdyły (1911–1944) i Pauliny Dąbrowskiej-Dorożyńskiej (na wniosek Stowarzyszenia „Narębski Point”) oraz kolejną publikację Wydawnictwa Sophia pt. *Rodzina Curie we wspomnieniach*⁵.

Pracownicy instytucji uczestniczyli w wernisażach wystaw, wygłosili referaty na konferencjach naukowych oraz publikowali teksty na łamach czasopism takich jak: „Krakowski Rocznik Archiwalny”, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, „Rocznik Krakowski”, „Wierchy” czy „PAUza Akademicka”. Wydano również biografię w języku angielskim⁶. Z zainteresowaniem zespołu spotkało się wydarzenie poświęcone obrazowaniu wielospektralnemu w Archiwum Narodowym (9 maja 2025 r.) oraz cykl „Pracownia Myśli Archiwalnej”, zainaugurowany przez Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej. Dyrektor dr A. Korczyński wziął również udział w zebraniu Prezydium Oddziału oraz dyrektorów krakowskich jednostek organizacyjnych PAN z Prezydentem Miasta dr. Aleksandrem Miszałskim (5 listopada 2024 r.). Spotkania tego typu to okazja do promocji miejsca i jego działalności.

⁵ *Rodzina Curie we wspomnieniach*, red. Tomasz Pospieszny, Ewelina Wajs-Baryła, Warszawa 2025.

⁶ Maciej Łyszczarz, *Long way ahead... The life and work of Wojciech Narębski (1925–2023)*, Cracow 2024.

Podstawowym źródłem wiedzy o jednostce pozostaje strona internetowa. W 2024 r. zanotowała ona 25 796 odsłon. Na portalu Facebook zamieszczono 50 postów i odnotowano 7 439 odwiedzin. W ciągu roku przybyło 148 nowych obserwujących. Z akt i pomocy archiwalnych można skorzystać w Pracowni Naukowej.

Na koniec warto zaznaczyć, że zbiór druków Archiwum Nauki włączono – wraz z księgozbiorami: Biblioteki Naukowej PAU i PAN oraz Biblioteki Polskiej w Paryżu – do Zintegrowanego Systemu Zarządzania Zasobami Bibliotecznymi ALMA, dzięki czemu dostęp do informacji bibliotecznej stał się dla użytkowników szybszy i wygodniejszy.

Konsekwencja w realizacji planowanych przedsięwzięć buduje wizerunek Archiwum Nauki jako miejsca otwartego dla wszystkich, wychodzącego naprzeciw wyzwaniom teraźniejszości czy oczekiwaniom społecznym. Prowadzone kwerendy, pokazy, wystawy, przyciągają nowych użytkowników i stają się często podstawą do szerszej współpracy krajowej oraz zagranicznej w postaci wspólnych projektów. Aktywność naukowa i popularyzatorska instytucji jest ze sobą ściśle powiązana. Popularyzacja jest nie tylko kluczowa dla propagowania wiedzy o zgromadzonych zespołach, ale przede wszystkim sprawia, że jednostka tętni życiem, a jej działalność jest dobrze odbierana przez otoczenie.

Paulina Krzywda
Archiwum Nauki PAN i PAU